

УДК 376-056.26:616.831

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.100.7>

І. В. Самойлова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

В. В. Кулешова

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри освітніх технологій та охорони праці
Бахмутського навчально-наукового професійно-педагогічного інституту
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

В. В. Мальована

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітніх технологій та охорони праці
Бахмутського навчально-наукового професійно-педагогічного інституту
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ І ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена проблемі вивчення взаємозв'язку батьків дітей, які мають особливі освітні потреби та роботи команди психолого-педагогічного супроводу в умовах воєнного стану. Нами було проаналізовано зміст і завдання роботи усіх фахівців команди психолого-педагогічного супроводу з дітьми з особливими освітніми потребами. Головне завдання тісної співпраці команди полягає не лише в підтримці дитини у засвоєнні освітньої програми, а й у запобіганні проблем, що можуть виникнути в її особистісному розвитку та вихованні. Розглянуто у науковій літературі поняття психолого-педагогічний супровід, діти з особливими освітніми потребами, дистанційне навчання.

Особливу увагу було приділено взаємозв'язку батьків дітей з особливими освітніми потребами та педагогів, де батьки приймають активну участь в організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Зазначено про засоби розвитку психолого-педагогічної компетентності батьків завдяки тісній співпраці з командою психолого-педагогічного супроводу. Вони здійснюють супровід дитини вдома, надають необхідну інформацію про особливості розвитку дитини та беруть активну участь у розробці індивідуальної програми розвитку. Тому нами було розглянута тісна співпраця команди психолого-педагогічного супроводу, залучення батьків та налаштування зворотного зв'язку.

В умовах воєнного стану більшість сфер надання послуг перейшли до дистанційного формату. Вплинув даний перехід і на роботу команди психолого-педагогічного супроводу у підтримці дітей з особливими освітніми потребами, проведення комплексної оцінки розвитку та надання корекційно-розвиткових занять, що є надзвичайно важливими для розвитку дітей, успішної адаптації та соціалізації.

Підтримка дітей з особливими освітніми потребами, проведення комплексної оцінки розвитку та проведення корекційно-розвиткових занять є надзвичайно важливими для розвитку дітей, успішної адаптації та соціалізації. В сучасних реаліях дана проблема постала дуже гостро, оскільки, на вимогу часу, більшість послуг було переведено в дистанційний формат.

Проведений аналіз науково-педагогічної та спеціальної літератури показав, що процес дистанційного навчання здійснюється при безпосередній взаємодії усіх учасників освітнього процесу та надає можливості використовувати багаторівневі варіації завдань при використанні технічних засобів навчання.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, команда психолого-педагогічного супроводу, дистанційне навчання, адаптація, соціалізація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі завдання якісної освіти в онлайн та офлайн форматі вимагає від фахівців розробки нових методик та впровадження їх в освітній процес. Під час воєнного стану пріоритетною метою всіх закладів

освіти є створення безпечних умов для навчання. Якщо в навчальному закладі неможливо створити безпечні умови для всіх учасників освітнього процесу, навчання в офлайн-форматі не проводиться. Неможливість врахувати різні аспекти

життя впливає на можливість проведення очних занять команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Тому вивчення проблеми організації роботи команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в обмежених умовах, зокрема в умовах війни, є надзвичайно важливим і актуальним.

Підтримка дітей з особливими освітніми потребами, проведення комплексної оцінки розвитку та проведення корекційно-розвиткових занять є надзвичайно важливими для розвитку дітей, успішної адаптації та соціалізації. В сучасних реаліях дана проблема постала дуже гостро, оскільки, на вимогу часу, більшість послуг було переведено в дистанційний формат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За результатами аналізу спеціальної та психолого-педагогічної літератури можна відзначити, що багатьма вченими відзначено, про існуючі проблеми дистанційного навчання у закладах освіти. У наукових дослідженнях висвітлено як переваги, так і недоліки цієї форми роботи. Впровадження і розвиток особливостей дистанційного навчання у закладах освіти розглядали М. Атамась, Д. Дзвінчук, О. Ємчик, О. Задорожна, Л. Зімакова, О. Косенчук, Н. Лазарович, Л. Ляхощка, В. Успенко та ін. Автори відзначають, що процес дистанційного навчання здійснюється при безпосередній взаємодії усіх учасників освітнього процесу та надає можливості використовувати багаторівневі варіації завдань при використанні технічних засобів навчання [6].

У наукових дослідженнях Ю. Рібцун, А. Колупаєва, О. Таранченко приділяє багато уваги проблемі підтримки дітей в умовах дистанційного навчання. Останнім часом в сфері їх інтересів переважає проблема підтримки та надання послуг у воєнний та післявоєнний періоди.

На сучасному етапі на практиці недостатньо розроблені методики навчання дітей в онлайн форматі, що призводить до зниження якісного засвоєння навчального матеріалу. Тому необхідно приділити більш уваги до вивчення проблеми дистанційного навчання у закладах освіти та особливостей взаємодії учасників навчально-виховного процесу під час воєнного стану.

Мета статті полягає у дослідженні змін взаємодії батьків дітей, які мають особливі освітні потреби і вчителів початкової школи в умовах воєнного стану та шляхи налагодження співпраці.

Виклад основного матеріалу. З метою забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами (далі ОПП), які здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти школи. Тому психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є ключовим фактором для навчання та розвитку,

незалежно від віку дітей, особливостей психофізичного розвитку, а також формату і умов отримання освіти. Науковці розглядають поняття психолого-педагогічний супровід, як комплексну систему заходів з організації освітнього процесу і розвитку дитини [1].

У наукових дослідженнях А. Колупаєва, О. Таранченко зазначають, що психолого-педагогічний супровід дітей з ООП є міждисциплінарною технологією, бо до його реалізації залучені фахівці різних профілів, а сам процес реалізації потребує комплексних підходів та узгоджених дій [2, с. 133].

С. Міронова у наукових роботах розкриває проблему формування професійної компетентності вчителів початкової школи інклюзивних закладів; пропонує звернути увагу на проблему диференційованого підходу до формування спеціальної підготовки команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Автор звертає увагу на важливість диференційованої підготовки педагогів, які входять до складу команди психолого-педагогічного супроводу інклюзивних закладів освіти та наголошує на ефективності дослідження проблеми формування професійної компетентності вчителів початкової школи, які є активними учасниками інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами [4, с. 10].

Аналіз зарубіжного досвіду впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з інвалідністю доводить, що провідна роль у цьому процесі належить державі, при цьому політика держави відносно осіб з інвалідністю будується на рівноправності та гарантіях спеціальних прав для забезпечення їх життєдіяльності.

Саме інклюзивна освіта, на думку одного з провідних канадських дослідників, Т. Лоремана, найбільше сприятиме: розвитку здібностей дитини; визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятою «нормою»; задоволенню особливих потреб; створенню системи підтримки; функціональному підходу до лікування та навчання; участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей [9, с. 9].

Команда психолого-педагогічного супроводу є важливим лацюжком якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами в школі. Вона відповідає за розробку індивідуальної програми розвитку дитини, моніторинг її виконання, внесення корективів в ході її реалізації, створення умов для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище та підтримку вчителів у організації інклюзивного навчання.

В основі роботи команди супроводу знаходиться дитина, її інтереси, повага до індивідуальних особливостей, збереження конфіденційності та запобігання дискримінації і порушенню прав.

Ці цілі можна досягти лише завдяки командній роботі школи, за активної участі батьків дітей з особливими освітніми потребами, а також фахівців інклюзивно-ресурсних центрів та інших установ.

Завдання команди полягає не лише в підтримці дитини у засвоєнні освітньої програми, а й у запобіганні проблем, що можуть виникнути в її особистісному розвитку та вихованні. Команда супроводу також допомагає вирішувати актуальні питання виховання і соціалізації, зокрема, проблеми, пов'язані з вибором освітнього та професійного шляху, порушеннями емоційно-вольової сфери, а також у налагодженні стосунків з однолітками, вчителями та батьками. Крім того, команда сприяє розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів і батьків.

Команда психолого-педагогічного супроводу формується для кожної дитини з особливими освітніми потребами, яка навчається в школі. До складу команди супроводу входять представники адміністрації навчального закладу, вчителі, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-логопед, вчитель дефектолог (з урахуванням особливостей розвитку дитини) та інші фахівці. Важливими членами команди психолого-педагогічного супроводу також є батьки дитини, які здійснюють її супровід вдома, надають необхідну інформацію про особливості розвитку дитини та беруть активну участь у розробці індивідуальної програми розвитку. За необхідності, до команди супроводу можуть бути залученими медичні працівники, фахівці служб у справах дітей та захисту населення та фахівці інклюзивно-ресурсного центру. Команда психолого-педагогічного супроводу має доступ до конфіденційної інформації про дитину, її особливості розвитку та медичні дані тощо [6].

Адміністрація закладу має сформувати команду психолого-педагогічного супроводу, призначити відповідальних осіб, контролює виконання висновку ІРЦ, бере участь у створенні та контролює виконання індивідуальної програми розвитку (ІПР), залучає додаткових фахівців і координує співпрацю з батьками.

Практичний психолог, як член команди супроводу, має вивчати стан психічного розвитку дітей з ООП, забезпечити психологічний супровід дитини, надання корекційних послуг, консультування та проведення просвітницьких заходів з педагогічними працівниками та батьками.

Функціями соціального педагога є підтримка дитини та її родини, виявлення соціальних проблем, вивчення соціальних умов розвитку дитини, допомога в адаптації до колективу, інформує про додаткові можливості розвитку та захист прав дитини.

Вчителі-дефектологи, як члени команди супроводу мають вивчити рівень психофізіологічного

розвитку дитини, надавати необхідні корекційно-розвиткові послуги, забезпечити моніторинг досягнень у відповідній сфері, надавати консультації педагогам і батькам щодо необхідних адаптацій та використання навчальних методик.

Вчителі забезпечують реалізацію індивідуальної програми розвитку у повсякденному навчанні, підготовку інформації для засідань Команди супроводу про сильні та слабкі сторони дитини, створення індивідуального навчального плану, інформують команду про успіхи дитини, разом з іншими членами команди проводять моніторинг досягнутих цілей та створюють сприятливе навчальне середовище для успішного оволодіння певними навичками. Асистент вчителя допомагає в організації навчального процесу, проводить спостереження за дитиною, бере участь у створенні ІПР та її реалізації, адаптує навчальні завдання та матеріали відповідно до можливостей дітей з ООП та надає батькам інформацію про особливості розвитку дитини.

Функціями батьків дитини з особливими освітніми потребами в команді супроводу є надання інформації про дитину, активна участь у розробці індивідуальної програми розвитку (ІПР) та створення умов для навчання, виховання і розвитку дитини з ООП.

Медичний працівник повинен інформувати членів Команди супроводу про стан здоров'я дитини та збирати додаткову інформацію від батьків чи закладу охорони здоров'я про стан здоров'я дитини [5].

Під час засідань команди психолого-педагогічного супроводу всі рішення, які були ухвалені на засіданні, оформлюються у вигляді протоколу, який веде секретар. В умовах дистанційного формату виникла проблема ведення протоколу для дитини з першим рівнем підтримки. Саме тому важливою є розробка стандартної форми протоколу для засідань команди супроводу, зокрема для фіксації наявності у дитини з особливими освітніми потребами (ООП) першого рівня підтримки.

У період воєнного стану засідання команди супроводу можуть проводитися в онлайн-форматі або в очно-дистанційному режимі.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та висновку інклюзивно-ресурсного центру, що містить дані про проведену комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

Додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття для дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах, а також спеціальні засоби корекції психофізичного розвитку, що допомагають засвоїти навчальну програму, фінансуються за рахунок субвенцій з державного

бюджету, які надходять до місцевих бюджетів для підтримки осіб з ООП.

Директор школи має забезпечити створення інклюзивного середовища з урахуванням всіх потреб дітей з ООП. Поняття «інклюзії» передбачає формування відповідного середовища, активної участі всіх учасників освітнього процесу, а також якісної організації та планування. Фахівці команди супроводу мають створити безпечне середовище для дитини з ООП, яке сприятиме розвитку її потенційних можливостей. Однією з ключових умов для створення інклюзивного середовища є підготовка педагогічних працівників закладу освіти та їх готовні до надання послуг, залученість батьків до впровадження інклюзії в освіті [4, с. 20].

В сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану взаємодія фахівців команди психолого-педагогічного супроводу з батьками учнів з ООП є найбільш актуальною та має необхідність, оскільки діти з особливими освітніми потребами належать до найвразливішої категорії населення. У період воєнного стану засідання команди супроводу можуть проводитися в онлайн-форматі або в очно-дистанційному режимі.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та висновку інклюзивно-ресурсного центру, що містить дані про проведену комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

В умовах війни більшість корекційно-розвиткових послуг надається дистанційно, тому важливою умовою для збільшення якості їх надання є наявність доступної інформаційної, матеріально-технічної бази та інфраструктури, що постраждала від дій країни-агресора в багатьох регіонах. Тому на цьому етапі особливо важливим є обмін досвідом та напрацювання.

Не менш важливим є забезпечення адаптації здобувачів освіти з ООП, до нових умов навчання під час воєнного стану. У цей складний період важливо гарантувати право кожної дитини на безперервне отримання освіти, незалежно від її місця перебування, а також забезпечити доступ до психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

За офіційними даними, станом на 2025 рік в Україні пошкоджено 3798 закладів освіти, з яких 365 було повністю зруйновано. Станом на ранок 14 квітня 2025 року, за офіційною інформацією ювенальних прокурорів, в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ 618 дітей загинули та понад 1884 зазнали поранень різного ступеня тяжкості [4].

Багато дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або на територіях ведення активних бойових дій, потребують педагогічної,

а особливо, психологічної підтримки, тому якість та обсяг надання корекційних послуг збільшилися. Для цих категорій дітей послуги надаються в дистанційному форматі. Під час повітряних тривог або блекаутів заняття перериваються або відсутні, що викликає негативні емоції в дітей.

Для більшості дітей проведення корекційних занять в дистанційному форматі є викликом, оскільки вимагає високої концентрації на технічних засобах та високої якості інтернету. Проведення корекційно-розвиткових занять значною мірою залежить як від підготовки фахівців, так й від готовності батьків брати участь в ході занять.

Також важливо інформувати батьків про способи допомоги дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій та адаптації до нових життєвих обставин. Для цього практичні психологи повинні здійснювати постійне спостереження за дітьми, а вихователі – враховувати результати моніторингу психічного стану дітей у своїй освітній діяльності. Крім того, необхідно організовувати емоційно підтримуючу мовленнєву комунікацію та використовувати індивідуально підібраний комплекс технологій психологічно-педагогічного супроводу.

Висновки і пропозиції. Організація роботи команди психолого-педагогічного супроводу та надання корекційно-розвиткових послуг в сучасних реаліях має багато викликів. Якість надання послуг значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців та вміння працювати в критичних умовах, від залученості батьків до процесу, технічної оснащеності та умов, в яких перебувають фахівці та діти. В умовах воєнного стану обсяг надання психолого-педагогічних послуг збільшився. Для успішного їх проведення важлива тісна співпраця між членами команди психолого-педагогічного супроводу, а особливо залучення батьків та налаштування зворотного зв'язку. Отже, виникає потреба в пошуках технологій задоволення різних освітніх потреб учнів початкової школи з інклюзивним навчанням. Диференційоване викладання, орієнтоване на потреби учнів, надзвичайно перспективне у навчанні розмаїтого учнівського колективу, в тому числі й дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаної літератури:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навчально-методичний посібник. Київ. 2020. 208 с.
2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими освітніми потребами: навчання та супровід у період повоєнної відбудови: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ. 2023. 192 с.
3. Король А. В. Технологія «Фідбек» як засіб співпраці вчителя-логопеда з батьками. *Вихователь*

- методист дошкільного закладу. Київ. 2016. № 11. С. 51–58.
4. Миронова С. П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 5–10.
 5. Освіта під загрозою: сторінка розділ сайту Міністерства освіти та науки України. 2025 рік. URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 29 квітня 2025 року).
 6. Про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: положення Кабінету Міністрів України від 08.06.2018 № 609. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 29 квітня 2025 року).
 7. Садова І. І. Організація системи психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами: стаття. Гуманітарний форум, 1(1). Київ, 2023. С. 28–34. URL: [https://doi.org/10.60022/1\(1\)-5GF](https://doi.org/10.60022/1(1)-5GF) (дата звернення: 29 квітня 2025 року).
 8. Loreman T. *Pedagogy for Inclusive Education*. 2017. URL: <http://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-148>

Samoilova I., Kuleshova V., Malovana V. Interaction between parents of children with special educational needs and primary school teachers under martial law

The article is devoted to the problem of studying the relationship between parents of children with special educational needs and the work of the psychological and pedagogical support team in martial law conditions. We analyzed the content and tasks of the work of all specialists of the psychological and pedagogical support team with children with special educational needs. The main task of close cooperation of the team is not only to support the child in mastering the educational program, but also to prevent problems that may arise in his personal development and upbringing. The concepts of psychological and pedagogical support, children with special educational needs, distance learning are considered in the scientific literature.

Special attention was paid to the relationship between parents of children with special educational needs and teachers, where parents take an active part in organizing the educational process in martial law conditions. The means of developing the psychological and pedagogical competence of parents through close cooperation with the psychological and pedagogical support team are indicated. They provide support to the child at home, provide the necessary information about the child's development and take an active part in developing an individual development program. Therefore, we considered close cooperation between the psychological and pedagogical support team, involving parents and setting up feedback.

Under martial law, most areas of service provision have switched to a remote format. This transition also affected the work of the psychological and pedagogical support team in supporting children with special educational needs, conducting a comprehensive development assessment and providing corrective and developmental classes, which are extremely important for children's development, successful adaptation and socialization.

Supporting children with special educational needs, conducting a comprehensive development assessment and conducting corrective and developmental classes are extremely important for children's development, successful adaptation and socialization. In modern realities, this problem has become very acute, since, due to the demands of the time, most services have been transferred to a remote format.

The analysis of scientific, pedagogical and special literature showed that the distance learning process is carried out with direct interaction of all participants in the educational process and provides the opportunity to use multi-level variations of tasks when using technical means of learning.

Key words: children with special educational needs, psychological and pedagogical support team, distance learning, adaptation, socialization.